

O'SMIRLAR DIQQATINI TA'LIM JARAYONIGA JALB QILISH

Ahmadaliyeva Madinabonu
Qo'qon universiteti 1-bosqich talabasi,
Eshonqulova Guljaxon
Qo'qon universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada diqqat haqida tushuncha, ta'lim jarayonida o'quvchining diqqatini o'qituvchi tomonidan berilayotgan ma'lumotlarga jalb qilish, mavzuga doir ma'lumotlarning o'quvchi xotirasida tez va oson saqlanib qolishini ta'minlash usullari, bu boradagi muammolar va ularning yechimlari tadqiq etiladi. Diqqat inson aqliy faoliyatining asosi hisoblanadi. Zero, dars jarayonida o'quvchi aqliy faoliyatining faolligi ta'lim samarasining asosi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: o'smirlik, diqqat, ixtiyorsiz diqqat, ixtiyoriy diqqat, pedagogik jarayon, dars jarayoni, xotira.

O'smirlik davri asosan 11-15 yoshdagi bolalarni o'z ichiga qamrab oladi, ya'ni 5-8 sinf o'quvchilarni. Diqqat psixik faoliyatning yo'naltirilishi va shaxs uchun ma'lum ahamiyatga ega bo'lgan ob'ekt ustida to'planishidan iborat bilish jarayonidir. Diqqat asosan ikki turga, ya'ni ixtiyorsiz va ixtiyoriy diqqat turiga ajratiladi. Biron tashqi sabab bilan va bizning xohishimizdan tashqari hosil bo'ladigan diqqatni ixtiyorsiz diqqat deyiladi. Diqqatimiz qaratilishi lozim bo'lgan narsani oldin belgilab olib, ongli ravishda qo'yilgan maqsad bilan ishga solingan diqqatni ixtiyoriy diqqat deyiladi.

Dars davomida intizomning buzilishi aksariyat hollarda o'quvchilar diqqatsizligidan emas, balki ijtimoiy sabablar bilan belgilanadi. O'smir o'z diqqatini to'la ravishda o'zi uchun ahamiyatli bo'lgan va yuqori natajalarga erishishi mumkin bo'lgan faoliyatlarga qarata oladi. O'smirni diqqati yaxshi boshqariladigan va nazorat etiladigan darajada rivojlangan bo'lishi mumkin. Bolaning rivojlanayotgan ixtiyoriy diqqati o'qituvchi tomonidan doimo qo'llab-quvvatlanishi juda zarurdir. Pedagogik jarayonda ixtiyorsiz diqqatni ixtiyoriy diqqat darajasiga ko'tarish uchun bir qancha uslublar ishlab chiqilgan, shuningdek, o'smirning dars jarayonida o'z tengdoshlari orasida o'zini ko'rsatishi uchun sharoitni yaratilishi ham o'smirdagi diqqatni ixtiyorsizlar ixtiyoriyga aylanishida zamin bo'lib xizmat qilishi mumkin. Lekin, o'smirlik davrida juda qattiq charchash holatlari ham bo'ladi, Aynan 12-13 hamda 15 yoshlarda charchash chizig'i keskin ko'tariladi. Bunday holatlarda o'smir atrofdagi narsa va voqealarga to'liq diqqatini qarata olmaydi, diqqatini ko'rinishlariga o'smirlik erishish va yo'qotish bo'yicha to'la qarama-qarshi bo'lgan davr hisoblanadi.

Kuzatishlar davomida o'quvchilarning dars davomidagi aqliy faolligini ta'minlash va diqqatini mavzu materiallariga qay tarzda jalb qilish tadqiq qilindi. Olib borilgan kuzatishlar va tadqiqotlar natijasida o'quvchilar diqqatini o'qish materiallariga qaratishning quyidagi usullari aniqlandi:

1. Darsni o'quvchi qiziqishlaridan kelib chiqqan holda tashkil etish.
2. Darsni qiziqarli o'yinlar bilan bog'lash.
3. Rang-baranglikka intilish.
4. Rag'batlantirish.

1-usulga to'xtaladigan bo'lsak, o'quvchi o'zi uchun qiziq bo'lmagan ma'lumotlarga diqqat qaratmaydi. O'qituvchi mavzuni qanchalik yuksak mahorat bilan, ustalik bilan o'quvchilarga tushuntirmasin, agar o'quvchining o'zida qiziqish bo'lmasa, buning umuman foydasi yo'q. Bu ayni haqiqat. Shu sababli o'qituvchi o'quvchilar qiziqishlaridan xabardor bo'lishi lozim. Masalan, sinfdagi o'g'il bolalarning deyarli hammasi mashina, raketa, samolyotga qiziqadi. Buni dars bilan bog'lash juda oson. Mashina, raketa yoki samolyotni qatnash tirgan

holda matematik masala tuzilsa, o'quvchi o'z-o'zidan bunga diqqat qaratadi. Bu bilan o'quvchining diqqatini jalb qilgan holda mavzu materiallari o'rgatiladi.

Keying usul – darsni qiziqarli o'yinlar bilan bog'lash. "Ixtiyoriy diqqat, ayniqsa, o'qitishda katta ahamiyatga ega, dars o'zlashtirish ixtiyoriy diqqatni talab etadi. Chunki o'qish nafaqat jiddiy mehnat, balki ko'p mashaqqatli ishdur. Shuning uchun u irodaga suyanadi. Ammo o'qishni faqat ixtiyoriy diqqat asosidagina o'tkazish o'quvchilarni tez charchatib qo'yadi. Shu sababli o'qishga qiziqtirish, darsni qiziqarli qilib o'tish kerak". Mohir pedagogga qo'yilgan talablardan biri bu - dars ma'lumotlarini qiziqarli o'yinlar bilan uyg'unlashtirish. Agar dars boshidan oxirigacha faqatgina mavzu bayoni bilan o'tadigan bo'lsa, bu hattoki katta yoshdagi maktab o'quvchilarini ham zeriktirishi, diqqatini chalg'itishi muqarrar. Shuning uchun o'qituvchi bisotida qiziqarli o'yinlar va metodlar ko'p bo'lishi zarur. Masalan, oddiygina bor bilan ham qiziqarli o'yin o'tkazish mumkin. O'quvchilardan oddiy tarzda o'tilgan mavzular bo'yicha ma'lumotlarni so'rash ancha zerikarli. Buni qiziqarli tarzda o'tkazish mumkin. Yozuv taxtasiga katta qilib aylana chizamiz va buni qora oyna deb tasavvur qilamiz. Bu oynaning narigi tomonida barcha bilimlar jamlangan. Oynani sindirish va bilimlarni chiqarib olish zarur va buni bajarish uchun o'quvchilardan yordam so'raladi. Har bir o'quvchi bitta ma'lumot aytadi va oynaga "X" belgisini chizadi. Aylana "X"larga to'lgandan keyin oyna parchalanadi va bilimlar chiqarib olinadi. Bu jarayonda nafaqat o'quvchining diqqati darsga jamlanadi, balki bilimlari mustahkamlanadi.

3-usul – rang-baranglikka intilish. Ushbu usulni 2 xil ma'noda tushunish mumkin:

1. Dars jarayonida rangli materiallardan foydalanish.

2. Darsda bir xillikdan uzoqlashib, turfa xil metodlardan foydalanish, darsni turli xil usullarda o'quvchilarga tushuntirish.

Ranglar inson miyasiga juda katta ta'sir qiladi. Agar o'qituvchi mavzu ma'lumotlarini rangli qog'ozlarga yozib, o'quvchilarga tushuntirsa, ranglar o'quvchi diqqatini o'ziga jalb qiladi. O'quvchilar avval rangga e'tibor bergan holda, keyin qog'ozdagi ma'lumotlarga e'tiborini qaratadi, o'quvchilar o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotlar natijalarida shunisi aniq bo'ldiki, ushbu rangli qog'ozlarga yozilgan ma'lumotlar oq qog'ozga yozilgan ma'lumotlardan ko'ra ko'proq o'quvchi diqqatini jalb qiladi hamda xotirasida tez va oson saqlanib qoladi.

4-usul – rag'batlantirish. O'quvchi rag'batlantirilganda o'z bilimiga ishonch hissi paydo bo'ladi. Bu tuyg'uning o'rnini keyinchalik darsni o'rganishga bo'lgan ishtiyoq hamda shijoat egallab oladi. Qarabsizki, o'quvchi maqsadli ravishda darsga diqqat qila boshlaydi. Rag'batlantirish usuli orqali o'qituvchi dars mobaynida juda katta muvaffaqiyatlarga erishadi.

Xulosa o'rnida aytadigan bo'lsak, diqqat ta'lim-tarbiya sohasida juda katta ahamiyatga ega. Chunki fikr yuritish, xotirada saqlash, idrok etish kabi jarayonlarning barchasi diqqat tufayli sodir bo'ladi. Darsda o'qish materialini muvaffaqiyatli o'zlashtirish, avvalo, diqqat bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M. Raxmpiova. Ta'limda diqqatning roli. Toshkent: «O'qituvchi», 1963 y.
2. N. Boymurodov. Amaliy psixologiya. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2008.
3. P. I. Ivanov, M. E. Zufarova. Umumiy psixologiya. – Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati", 2008.
4. Umumiy-psixologiya. Darslik P.I.Ivanov-M.E.Zufarova-T-2008.
5. Z.T.Nishonova. Rivojlanish psixologiyasi. TOSHKENT: «PRINT 25» 2019.